

PROJEKAT FINANSIRA
EUROPSKA UNIJA

<http://www.fondacija-cure.org>

Foundation for Women's Empowerment
Bosnia and Herzegovina
Fondacija za osnaživanje žena
Bosna i Hercegovina

PROJEKAT IMPLEMENTIRAJU
FONDACIJA CURE I FONDACIJA ZA OSNAŽIVANJE ŽENA

AKCIJONI PLAN – AGENDA POTREBA ŽENA SA POSEBNIM FOKUSOM NA MANJINSKE I MARGINALIZOVANE GRUPE U OPŠTINI BOSANSKO GRAHOVO

KREIRALA: DENIJA HIDIĆ, FONDACIJA CURE

Novembar 2019. godine

Informacije o projektu “Ženska prava - Agenda za pozitivne promjene”

Dvogodišnjim projektom “Ženska prava - Agenda za pozitivne promjene” u BiH, koji finansira Evropska unija u sklopu Europskog instrumenta za demokraciju i ljudska prava u Bosni i Hercegovini, a realizuje Fondacija CURE (CURE) i Fondacija za osnaživanje žena (FWE), namjeravamo doprinijeti promociji i poštivanju ženskih prava, te doprinjeti iskorjenjivanju diskriminacije žena sa posebnim fokusom na marginalizovane i manjinske grupe žena u deset (10) opština. Projekat predstavlja izvanrednu priliku za pokretanje mehanizama u nastavku praktičnog rada oko ljudskih prava žena pripadnica manjinskih i marginaliziranih grupa, kroz organizaciju zajedničkih treninga, implementaciju uporedivih aktivnosti i razmjenu dobre prakse među akterima i zainteresiranim stranama.

Ciljevi projekta su direktni doprinos u promociji poštivanja ženskih ljudskih prava, i povećanje društveno-ekonomске inkluzije žena i djevojčica pripadnica manjinskih i marginaliziranih grupa, kroz jačanje njihovih kapaciteta i kreiranje konkretnih akcija za borbu protiv diskriminacije, rasizma i ksenofobije, te rješavanje pitanja njihovih ljudskih prava u BiH.

Projekt ima integrisani pristup u cilju rješavanja problema marginalizacije, isključenosti i diskriminacije žena pripadnica manjinskih i marginaliziranih grupa u Bosni i Hercegovini (BiH) koje se suočavaju s nepovoljnim položajem i koje su izložene siromaštvu, diskriminaciji i predrasudama i u velikoj mjeri su isključene iz procesa donošenja odluka na različitim nivoima.

UVODNI KONTEKST

Opština Bosansko Grahovo nalazi se u jugozapadnom djelu BiH i obuhvata površinu od 780 km², a u sastavu je Kantona 10 (Livno), Federacija BiH. Teritorija opštine graniči sa opštinama Drvar, Glamoč, Livno i Kulen Vakuf u Federaciji i opštinama Srb, Knin i Kijevo u Republici Hrvatskoj, a od obale Jadranskog mora udaljena je svega 80 km (Šibenik).¹ Smješteno je u zapadnom dijelu Bosne i Hercegovine, blizu granice za Hrvatskom. Federalni zavod za statistiku (www.fzs.ba) procjenjuje 2.024 stanovnika u 2013. godini, dok je u preliminarnom popisu stanovništva iz 2013. godine objavljen broj popisanih stanovnika od 3.091 (Statistički bilten 195/2013). Prema ovom B. Grahovo sudjeluje sa 3,4% ukupnog stanovništva Kantona 10. Međutim, prema procjenama opštinske administracije broj stanovnika koji živi u opštini Bosansko Grahovo nije viši od 1.500.²

Pristup primarnoj zdravstvenoj zaštiti i institucijama je na vrlo niskom nivou, a specijalizirana zdravstvena zaštita i njega je skoro nepostojeća. Lokalni dom zdravlja je zatvoren, te je inkorporiran u Dom zdravlja Drvar. Mjesni/e pacijenti/kinje imaju pristup samo lokalnoj ambulanti. Doktor/ica opće prakse posjećuje lokalnu zajednicu tri puta sedmično, po dva sata. Nema raspoloživog osoblja dostupnog za hitne medicinske slučajeve, a medicinske sestre rade samo do 14 sati. Udruženje građanki "Grahovo" je uspjelo renovirati prostor i nabaviti potrebnu opremu za ginekološke pregledе, kao i pokriti troškove ginekologa/kinje, koji/a dolazi makar jednom godišnje da napravi UVZ i papa testove za žene u lokalnoj zajednici. Iako je Udruženje zahtijevalo od relevantnog ministarstva zdravstva da sve troškove ovih aktivnosti preuzme na svoj teret, do sada se to nije dogodilo.

Kvalitet infrastrukture igra bitnu ulogu, pošto žene iz Bosanskog Grahova moraju prelaziti značajne udaljenosti kako bi imale pristup različitim uslugama i institucijama. Zbog nedostatka stalnih autobusnih linija, te nedostatka novčanih sredstava za pokrivanje putnih troškova, žene nisu u poziciji da putuju radi potrebnih medicinskih pregleda u Livno koje je udaljeno 75 km. Djeca idu u osnovnu školu u Bosanskom Grahovu, međutim zgrade u kojima su se nalazile srednje škole nisu obnovljene nakon rata, stoga djeca u srednje škole moraju putovati u druge općine (najčešće Drvar jer je najbliži), te putuju više od 35 km u jednom smjeru. Općinska uprava je fokusirana na pružanje usluga povezanih sa socioekonomskim položajem i zdravstvenim statusom marginaliziranih žena.

Međutim, osim Udruženja građanki "Grahovo" koje radi sa ženama i za žene, nema posebnih institucionalnih programa, niti samih institucija koje bi uzimale u obzir potrebe marginaliziranih žena. Žene teško dolaze do zaposlenja, a prihode za život ostvaruju kroz uzgoj voća i povrća i stočarstvo. Kroz programe Udruženja za ekonomsko osnaživanje, žene sa sela se obraćaju Udruženju za pomoć pri pokretanju vlastitog biznisa (pčelarstvo, uzgoj ovaca i peradi, uzgoj voća i povrća, proizvodnja hrane: džemovi, kolači itd.), uspostavljanju kontakta sa potencijalnim kupcima, marketingom i distribucijom proizvoda (naročito

¹ Strategija razvoja Opštine Bosansko Grahovo - <https://www.bosanskograhovo.ba/ba/stream.php?kat=169> dostupna na dan 12.11.2019. godine

² Ibid.

kroz digitalne kanale i društvene mreže) i edukacije radi boljeg uzgoja voća i povrća, te uzgoja stoke. Mnoge žene traže sezonske poslove u susjednoj Hrvatskoj ili drugim zemljama zapadne Evrope. Mnoga djeca, a proporcionalno više djevojčica, ne završava srednju školu, udaju se rano, a neke od njih i dok su maloljetne.

Lokalni zavod za zapošljavanje se konsultira sa Udrženjem građanki "Grahovo", te oblikuje projekte i programe (samo) zapošljavanja žena, zajedno sa federalnim i kantonalnim zavodima. Saradivali su sa Udrženjem na dva projekta "Ekonomsko osnaživanje žena žrtava nasilja do smanjenja nezaposlenih žena i siromaštva u općini" i "Centar za djecu Gnijezdo u Bosanskom Grahovu". Istakli su da su projekti (samo)zapošljavanja uspješni, međutim nedovoljno je sredstava za ovake i slične projekte što limitira njihov rad na vrlo male grupe žena.

Bosansko Grahovo je jedina općina u Kantonu koja nema svoj Centar za socijalni rad, te lokalne žene nemaju pristup profesionalnim uslugama pedagoga/ginja niti socijalnih radnika/ca, što je posebno relevantno u svjetlu činjenice da je nasilje u porodici u porastu. Zamjenik načelnika je jedina osoba kojoj su dodijeljeni zadaci i poslovi vezani za socijalnu zaštitu, što je samo jedan od deset referata za koje je zadužen. Postoji multi-sektorski tim za borbu protiv nasilja u porodici kojeg koordinira Udrženje građanki "Grahovo", ali je učešće ostalih institucija i aktera/ica u timu zanemarivo. Samohrane majke i žene sa invaliditetom bez ikakvog prihoda za život (ili prihoda manjeg od 250 KM) primaju novčanu socijalnu pomoć. Međutim, ova sredstva nisu dovoljna da pokriju troškove hrane, higijenskih potrepština (pelena za odrasle i pelena za djecu, zavoja, lijekova), odjeće, školskog pribora i knjiga, ogrijeva za zimu, rekonstrukciju kuća. Ne postoji vrtić, niti jaslice za djecu, pa žene djecu dovode u Centar Gnijezdo koji trenutno prima 40 djece starosti od 6 do 16 godina koja dolaze iz porodica sa višestrukim problemima (nasilje, siromaštvo i dr).³

Zaključak i identificirane potrebe Najpogođenije marginalizirane žene u ovoj lokalnoj zajednici su povratnice, izbjeglice i samohrane majke. Grupa koja se takođe istakla u analizi jesu djeca koja dolaze iz porodica sa višestrukim problemima. Prioritetne oblasti za djelovanje su pristup zdravstvenoj zaštiti i uslugama, infrastruktura i zapošljavanje. Stoga je potrebno kreirati aktivnosti/programe/projekte koji će odgovoriti na ove potrebe kroz:

PREDSTAVLJANJE PROBLEMA OPŠTINE BOSANSKO GRAHOVO

1. **ZDRAVSTVENI SISTEM** s fokusom na dostupnost ljekara u Opštini Bosansko Grahovo i specijalističkih pregleda.
2. **NASILJE U PORODICI** s fokusom na prevenciju nasilja u porodici kroz razne edukativne programe i kampanje podizanja svijesti, te usvajanje Lokalnog gender akcionog plana za prevenciju nasilja u obitelji i rodno zasnovanog nasilja
3. **EKONOMSKA PRAVA ŽENA** s fokusom na zapošljavanje žena, osobito žena pripadnica marginalizovanih grupa, povratnica, izbjeglica, žena koje su preživjele nasilje te rad na društvenom preduzetništvu i educiranju/prekvalifikaciji.

³ Pozicija, uključenost i prava žena koje pripadaju manjinskim i marginaliziranim grupama u Bosni i Hercegovini; autorice Aida Malkić i Emina Bošnjak
URL: http://www.fondacijacure.org/files/Emina%20i%20Aida_A5_BOS%203.pdf (istraživanje dostupno na datum 12.11.2019. godine)

4. **POLITIČKA PARTICIPACIJA ŽENA** kroz podizanje svijesti o važnosti ženskog političkog angažmana
5. **MARGINALIZOVANE ŽENE I SOCIJALNA POLITIKA** s fokusom na otvaranje Centra za socijalni rad koji bi pružao usluge na adekvatan način u skladu s ingerencijama koje ima

Na fokus grupi učestovali/e su predstavnici/e institucija: Opština Bosansko Grahovo, Općinsko vijeće (zamjenik predsjedavajućeg i član multisektorske grupe), Osnovna škola, Granična policija Bosne i Hercegovine (TU Zapad), Policijska postaja, Misija OSCE u Bosni i Hercegovini – kancelarija u DRVARU, Ispostava zavoda za zapošljavanje i NVO Udruženje građanki Grahovo i Udruga Don Juraj Gospodnetić

Učesnici/e fokus grupe opštine Bosansko Grahovo koja je održana 07.11.2019. godine prepoznali/e su od niza problema pet ključnih s kojima se suočavaju građani/ke s posebnim osvrtom na žene u navednoj opštini.

U nastavku tabelarni prikaz šireg konteksta koji je predstavljen kroz oblasti kao što su zdravstvo, politička participacija žena, nasilje u porodici, ekonomsko osnaživanje žena i mariganilozvane žene i socijalna politika s jasno definisanim mjerama i indikatorima za provođenje aktivnosti.

1. OBLAST – ZDRAVSTVO				
1.1.MJERA	ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA	INDIKATOR PROVOĐENJA	FINANSIJE
Osnivanje Doma zdravlja Bosansko Grahovo i/ili vraćanje ambulante u nadležnost Doma zdravlja Livno	2019. – 2023.	Načelnik općine Bosansko Grahovo Općinska administracija Općinsko vijeće Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije Dom zdravlja Drvar Dom zdravlja Livno Političke stranke	Podnešena inicijativa od strane Općine Bosansko Grahovo Ministarstvu rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije, te Domovima zdravlja Drvar i Livno Sastanak sa predstavnicima/cama Domova zdravlja Drvar i Livno i građanima/kama iniciran od strane građana/ki uz podršku OSCEa	Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije Vlada Hercegbosanske županije Općina Bosansko Grahovo (budžet opštine kroz posebno planiranje budžetske stavke za ovu namjeru) OSCE Misija u BiH – kancelarija u Drvaru (sastanak)
1.2 MJERA	ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA	INDIKATOR PROVOĐENJA	FINANSIJE

Uvođenje stalne primarne zdravstvene zaštite za građane/ke Bosanskog Grahova (prisustvo ljekara opće prakse radnim danima i dežure vikendom) uz povremene specijalističke preglede	2019.-2020.	Načelnik općine Bosansko Grahovo Općinska administracija Općinsko vijeće Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije Dom zdravlja Drvar Dom zdravlja Livno Političke stranke NVO	Urađena opsežna analiza uvida u stanje problema. Održani sastanci sa Domovima zdravlja Drvar i Livno te nadležnim ministarstvom na kojem će se predstaviti analiza te razgovarati o inicijativu za uspostavljanje primarne zdravstvene zaštite. Podnešena inicijativa od strane Općine Bosansko Grahovo Ministarstvu rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije, te Domovima zdravlja Drvar i Livno za uspostavljanje stalne primarne zdravstvene zaštite u Bosanskom Grahovu (prisustvo ljekara opće prakse/porodične medicine, uz povremene specijalističke preglede).	Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije Vladu Hercegbosanske županije Općina Bosansko Grahovo (budžet opštine kroz posebno planiranje budžetske stavke za ovu namjenu)
1.3 MJERA	ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA	INDIKATOR PROVOĐENJA	FINANSIJE
Informisati građane/ke Bosanskog Grahova o potpisanim Protokolu o liječenju pacijenata/ica na UKC Republike Srpske i JZU Bolnica "Dr Mladen Stojanović" Prijedor uz	2019.2020.	Ambulanta Bosansko Grahovo NVO Udrženje građanki Bosansko Grahovo	Protokolu o liječenju pacijenata/ica na UKC Republike Srpske i JZU Bolnica "Dr Mladen Stojanović" Prijedor istaknut/zaljepljen na oglasne ploče u Bosanskom Grahovu. Građani/ke Bosanskog Grahova upoznati s protokolom i imaju kopiju istog	Općina Bosansko Grahovo (printanje protokola i/ili pravljenje letka za informisanje)

uputnicu od doktora porodične medicine ⁴			kako bi ga mogli ponijeti na uvid ljekarima/kama.	
1.4 MJERA	ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJE	INDIKATOR PROVOĐENJE	FINANSIJE
Preventivni specijalistički pregledi za građane/ke s fokusom na seksualno reproduktivno zdravlje	2020. godine (oktobar za žene, novembar za muškarce)	Dom zdravlja Drvar Dom zdravlja Livno Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije	*Organizovani Specijalistički pregledi za žene i muškarce te terenski pregledi u ruralnim područjima na godišnjem nivou u cilju prevencije oboljenja (pokretni mamograf, ljekarski timovi u ruralnim područjima...)	Donatori/ke Osigurna sredstva za preventivne specijalističke preglede kroz programe Ministarstva rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije
2. OBLAST – NASILJE U PORODICI				
2.1 MJERA	ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA	INDIKATOR PROVOĐENJE	FINANSIJE
Kontinuirani rad na suzbijanju nasilja u obitelji i rodno zasnovanog nasilja u opštini Bosansko Grahovo	U kontinuitetu	Multisektorska grupa Općina Bosansko Grahovo Opcinsko vijeće Policija NVO Udruženje građanki Grahovo	Usvojen Lokalni akcioni plan za prevenciju nasilja u obitelji i rodno zasnovanog nasilja 2019.-2020. Edukacija šire javnosti o ovom problemu kroz razne aktivnosti za vrijeme kampanje 16 dana aktivizma u saradnji sa NVO Udruženjem građanki Grahovo i multisektorskog grupom	Opština Bosansko Grahovo Lokalna zajednica Opštinsko vijeće Donatori/ke
3. OBLAST – EKONOMSKA PRAVA ŽENA				
3.1 MJERA	ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA	INDIKATOR PROVOĐENJA	FINANSIJE

⁴ Potpisani Protokol o liječenju pacijenata - <http://www.opstinadrvar.net/za-lijecenje-dovoljna-uputnica/> dostupan na dan 12.11.2019. godine

Ekonomsko osnaživanje žena pripadnica marginalizovanih grupa (s fokusom na žene 45+ te žene koje nemaju nikakvo radno iskustvo) kroz edukativne programe te pripreme za apliciranje na posao.	2020.	NVO Udruženje građanki Grahovo	Kreirana analiza ekonomskog položaja žena pripadnica marginalizovanih grupa. Sproveden kampanja informisanja javnosti o aktivnostima NVO Udruženja građanki Grahovo. Žene na kraju 2020. godine imaju znanje kako i na koji način popuniti aplikaciju za posao (napisati biografiju, CV) *Više od 20% žena koje su prošle edukaciju su prekvalifikovane za rad (ispitano tržište deficitarnih zanimanja)	NVO Udruženje građanki Grahovo – sredstva osigurati preko donatora/ki
3.2 MJERA	ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA	INDIKATOR PROVOĐENJA	FINANSIJE
Programi podrške ženama pripadnicama marginalizovanih grupa kroz institucionalnu podršku u procesima pokretanja biznisa i samozapošljavanja	2020.-2022.	Zavod za zapošljavanje Hercegbosanske županije, ispostava Bosansko Grahovo Vlada Hercegbosanske županije	Osigurana sredstva za pokretanje malih biznisa osobito za žene pripadnice marginalizovanih grupa	Vlada Hercegbosanske županije Zavod za zapošljavanje Hercegbosanske županije Opština Bosansko Grahovo
4. OBLAST – POLITIČKA PARTICIPACIJA ŽENA				
4.1. MJERA	ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA	INDIKATOR PROVOĐENJA	FINANSIJE
Osnaživanje žena za učešće u političkom životu u Opštini Bosansko Grahovo.	2019.-2020.	NVO Udruženje građanki Grahovo Aktivi/Forumi žena političkih stranaka	Kontinuirane edukacije mlađih djevojaka o političkoj participaciji i angažmanu u političkom životu u saradnji sa opštinom Bosansko Grahovo i	Donatori/ke Budžet opštine Bosansko Grahovo

		NVO Udruženjem građanki Grahovo	
--	--	---------------------------------	--

5. OBLAST – MARGINALIZOVANE ŽENE I SOCIJALNA POLITIKA				
5.1. MJERA	ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA	INDIKATOR PROVOĐENJA	FINANSIJE
Osnivanje Centra za socijalni rad na nivou Opštine Bosansko Grahovo	2019.-2020.	Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije Opština Bosansko Grahovo Opštinsko vijeće	Općinsko vijeće Bosansko Grahovo donijelo odluku o osnivanju Centra za socijalni rad. Ispoštovana odluka Ministarstva rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije o osnivanju Centra za socijalni rad	Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije Vlada Hercegbosanske županije Opština Bosansko Grahovo
5.2. MJERA	ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA	INDIKATOR PROVOĐENJA	FINANSIJE
Proširiti kapacitete Centra za djecu Gnjezdo i osigurati otvaranje vrtića te jednake mogućnosti u pristupu istog za nezaposlene i zaposlene roditelje/ke	2020.2021.	NVO Udruženje građanki Grahovo kao osnivačice Centra za djecu Gnjezdo Općina Bosansko Grahovo Općinsko vijeće Zavod za zaposljavanje – Ispostava Bosansko Grahovo	Općinsko vijeće Bosansko Grahovo donijelo odluku o osnivanju vrtića. Osigurana sredstva za proširenje kapaciteta Centra za djecu Gnjezdo i otvaranje vrtića. Osiguran uslov za pristup vrtiću za nezaposlene mame.	Općina Bosansko Grahovo – iz budžetskih sredstava kroz budžetski plan za 2020. godinu Zavod za zapošljavanje – Ispostava Bosansko Grahovo (kroz javne pozive)

Zagovarački plan NVO Udruženja građanki Bosansko Grahovo sa ZAKLJUČCIMA i PREPORUKAMA

NVO Udruženje građanki Bosansko Grahovo ima jako dobru saradnju kako s ostalim organizacijama tako i sa predstavnicima/cama vlasti što se pokazalo dobro u kontekstu mapiranja problema u ovoj lokalnoj zajednici. Sve ove prioritete oblasti koje su mapirane kao i problemi definisane su i u Strategiji razvoja Opštine Bosansko Grahovo 2016.-2020.⁵ Aktivistkinje Fondacije CURE i Fondacije za osnaživanje žena će u narednom periodu pratiti/vršiti monitoring i pružiti podršku u procesima zagovaranja i lobiranja za poboljšanje položaja žena u Bosanskom Grahovu. Također, NVO Udruženje žena Grahovo je aktivna članica Ženske mreže Bosne i Hercegovine i svakako jedna od preporuka jeste da se ovi problemi adresiraju i da se sve članice upoznaju sa problemima s kojima se susreću građani/ke Bosanskog Grahova.

1. NVO Udruženje građanki Grahovo bi trebalo da se uključi u kreiranje Strategije razvoja Opštine Bosansko Grahovo za naredni period jer aktuelna strategija obuhvata još narednu godinu. Svakako bi bilo dobro da se izvrši i monitoring implementacije aktuelne strategije – preporuka da udruženje inicira ovaj monitoring kroz predstavnike/ce Općinskog vijeća.
2. Općina Bosansko Grahovo i Općinsko vijeće bi trebali prikupiti relevantne podatke o položaju marginaliziranih žena u lokalnoj zajednici, posebno povratnica, izbjeglica i samohranih majki. Također, bi trebali da rade na poboljšavanju komunikacije i olakšavanju pristupa socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti marginalizovanih žena.
3. Usvajanje lokalnog akcionog plana za prevenciju nasilja u obitelji i rodno zasnovanog nasilja
4. Jačanje političke participacije s posebnim fokusom na mlade kroz njihovo ohrabrivanje da budu aktivni/e u političkim promjenama u bosanskohercegovačkom društvu
5. Promocija i kampanje za osvještavanje građana/ki Bosanskog Grahova o problemu rodno zasnovanog nasilja, te suzbijanje diskriminacije žene s fokusom na marginalizovane grupe žena
6. Usvajanje mjera iz oblasti zdravstvene zaštite, osiguravanje osnovnih ljudskih prava s fokusom na pravo na zdravlje

Zagovarački plan aktivnosti NVO Udruženja žena Grahovo za period 2019.-2022. godina

1. NVO Udruženje građanki Grahovo u saradnji sa predstavnicima/cama Općinskog vijeća (poželjno je/bilo bi dobro) i općinskim načelnikom će pokrenuti organizovanje sastanaka između građana/ki, predstavnika/ca vlasti sa ravnateljem/icom Doma zdravlja Drvar i Doma zdravlja Livno te predstavnicima/cama Ministarstva rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Hercegbosanske županije kako bi se radilo na/iniciralo osiguravanje

---

⁵ Strategija razvoja Opštine Bosansko Grahovo <https://www.bosanskograhovo.ba/ba/stream.php?kat=169> dostupna na dan 12.11.2019. godine

boljeg pristupa zdravstvenoj zaštiti i uslugama (primarnoj i specijalističkoj) za žene, a posebno za marginalizovane žene, žene povratnice, izbjeglice i samohrane majke. Na ovom sastanku bi se trebao predstaviti potpisani Protokol o liječenju kao i sve mogućnosti koje građani/ke Bosanskog Grahova imaju a s kojima nisu upoznati/e.

2. NVO Udruženje građanki Grahovo kontinuirano kroz razne projekte/aktivnosti radi na suzbijanje nasilja u porodici kroz edukacije, informisanje javnosti ali i kroz multusektoralnu grupu kroz koju pružaju podršku osobama koje su preživjele nasilje. Preporuka je da u svrhu implementacije ove mjere u loknom akcionom planu, NVO Udruženje građanki Grahovo za vrijeme kampanje 16. dana aktivizma u saradnji s predstavnicima/cama Općinskog vijeća i multisektorske grupe organizuje radionice/temtske sastanke u trajanju od nekoliko sati u sklopu kojih će informisati građane/ke, dječake/djevojčice o oblicima nasilja i načinima zaštite od istog. Ovdje bih kao posebnu aktivnost izdvojila rad sa učenicima/cama Osnovne škole te informisnje istih o vršnjačkom nasilju i nasilju putem društvenih mreža (cyberbullying).
3. U kontekstu ekonomskog osnaživanja žena pored educiranja i prekvalifikacija preporuka je da se kroz Javne programe Županijskog/Kantonalnog zavoda za zapošljavanje građani/ke Bosanskog Grahova informišu o programima sufinansiranja zapošljavanja te da se radi na jačanju programa (samo)zapošljavanja i treninga koji bi marginaliziranim ženama pružili relevantno znanje vezano za poduzetništvo, marketing, plasiranje i distribucija proizvoda u oblasti uzgoja stoke, voća i povrća.
4. Članice Tima NVO Udruženja građanki Grahovo imaju dugogodišnje iskustvo u podizanju svijesti o važnosti žena u političkom životu kao i o praćenju Izbornog procesa. Što se tiče oblasti političke participacije preporuka je da nastave sa aktivnostima u sklopu predizbornih kampanja te informisanju javnosti o bitnosti političkog angažmana i o pravu na aktivno/pasivno biračko pravo (da biraju i da budu birani) s fokusom na mlade koji će 2020. godine prvi put glasati i izaći na izbole.

PROJEKAT FINANSIRA
EUROPSKA UNIJA

Foundation for Women's Empowerment
Bosnia and Herzegovina
Fondacija za osnaživanje žena
Bosna i Hercegovina

PROJEKAT IMPLEMENTIRAJU
FONDACIJA CURE I FONDACIJA ZA OSNAŽIVANJE ŽENA

“Ovaj akcioni plan je urađen uz finansijsku pomoć Europske unije. Sadržaj akcionog plana je isključiva odgovornost autorice Denije Hidić, i nužno ne predstavlja stanovište Europske unije.”